

*Tisztelt Hölgyeim és Uraim!
Kedves Barátaink, Ismerőseink, Rokonaink!*

Varázslatos világba, letűnt korok hangulatába kalauzol bennünket ez a mai kiállítás. Egy kis időutazással évszázadokat lépünk vissza a 13.-14. századba, amikor még a szellem, a keresztény szellem nemes és misztikus tartalma átsugárzott a nagy gonddal és alázattal megmunkált betűkön, ott rejtőzött a díszítésekben, szinte kiáradt belőlük. Ez a lelkeség kézirat-mesterműveket szült a többnyire ismeretlen szerzetesek keze által, hiszen az individuum jelentése, érvényesítése, ez a fajta nyilvánosság majd csak az újkor felfedezése lesz.

Az itt látható lapok eredeti példányai a jereváni Matenadaran kódex könyvtárban, miniatúra gyűjteményben lelhetők föl. Az örmény ábécé megteremtőjének, Meszrop Mastocnak nevét viselő múzeum több mint 13.000 teljes vagy töredék örmény kéziratával jellegét tekintve egyedülálló a világon. Virágzó központok működtek Örményország földrajzi határain belül, de azokon kívül is, így Kilikiában és az örmény diaszpórában. Tulajdonképpen ennek a három nagy egységnek művészeti szemléletéből, illetőleg sajátosságaiból áll össze e miniatúrák, kódexek története, amelynek virágkora a tárlatunkon is megidézett 13.-14. század. Az egyes iskolák jellegzetességeit, a stílusok változatosságát elsősorban az emberábrázolás, kompozíciós rend, színvilág, részletgazdagság, díszítőelemek, motívumok alkalmazása és ikonográfiai tartalmuk tárja fel előttünk. Ismertetőmben ezekre a vonásokra helyezem a hangsúlyt.

Már első pillantásra is szembeötlő a kódexlapok pazar, üde színskálája, díszítőelemeinek burjánzása és eleganciája, előadásmódjuk közvetlensége, ami e kéziratok mindegyikét érinti. Ugyanakkor tetten érhető a nyugati reneszánsz és más kultúrák átvétele, mely mértéktartóan és ízlésesen ötvöződik a nemzeti stílussal. Az örményországi munkák többségét helyi hagyományok és a népi művészet inspirálta. Növényi eredetű díszítőelemek szövevényében valós és képzeletbeli állatok bukkannak elő keretdíszek, lapszélminták formájában. Színek és ellentétes árnyalatok erőteljes kontrasztjával játszva elevenednek meg történelmi jelenetek, vagy egyházi, világi személyek, szentek arcképei.

A magyarörménység tudatában, származástörténetében megkülönböztetett helyet foglal el Ani, az ősök szülőföldje. Ám a késő utókorra maradt kéziratok tanúsítják a nemzeti kultúra fejlődésében betöltött fontos szerepét is. A fejlődő középosztály igényeit tükrözi a mindennapi élet, a városképek megörökítése, amely az evangéliumok illusztrációiba is átszűrődik. Egyes tartományokban (Siunik, Szevan-tó, Nahics-evan) a tradicionális díszítőművészet feltűnőbben mutatkozik: a szimmetrikus virágminták, a párban megjelenő madarak, a népművészetre jellemző költői őszinteségükkel lepnek meg. A helyi festészet remekművei olykor még a biblia betűit is leszorítanák a papírról, csak úgy hemzsegnék a fantasztikus szörnyektől, emberfejű madaraktól, kígyóktól, sárkányoktól. Más miniatúrák nyugodt komolysággal, a bensőséges környezet érzékeltetésével (pl. Szűz és a gyermek, Angyali üdvözlés témákban) gyakorol mély hatást nézőjére.

Örményország egyik legtermékenyebb iskolájának, a **vaspurakaninak** öröksége több mint 1500 darab illusztrált kódex. Sajátossága szerint, motívumok változatosságában bővelkedő képi nyitány, miniatúra indít minden kötetet. Oldalain a való életből vett megfigyelések keverednek evangéliumi tartalommal, s az ábrázolási eszközök egyetlen célt szolgálnak: a téma esszenciájának lehető legvilágosabb kifejezését. Ezt olykor szimbólumok alkalmazásával és a szereplők különös ritmusú mozdulataival érték el. Meglepetésünkre, de a vaspurakani műhely népi és nemzeti jellegének megfelelően hosszú szemöldökű és szempillájú arctípussal találkozunk. Itt is elmondható, és általában igaz a tárgyalt művekre, hogy a lapszéleket változó motívumokkal, madarakkal, állatokkal, mitológiai teremtményekkel és emberi arcokkal variálva dekorálták, zölddel, vörössel és umbrával megfestve. Az iskolák önálló jegyei közé tartozik az ó- és újtestamentumi események megválasztása, sorrendjük, s azok ábrázolásában rejlő felfogás.

A kilikiai Örményországban - s ezzel rátérek a **kilikiai** kódexekre - megőrződött a hagyományos művészet számos vonása, amelyekből példát és ihletet nyerhettek mestereik. Szembeötlő változás történt azonban a kéziratok méretében. Kisebbségek lettek, könnyebben kézbe lehetett venni őket. Erre az időre az evangélium lassan megszűnt egyetlen, miniatúrákkal díszített kéziratként szolgálni és megjelentek a növekvő témagazdagsággal illusztrált bibliák, zsoltároskönyvek és magyarázatok. A képeket már közeli, részletes megfigyelésre szánták, így olvasóik, nézőik értékelhették a bonyolult díszítőelemeket, mélykének, élénkpirosnak, az ibolyaszín különböző árnyalatainak arannyal való kombinációját. Kilikia aranyko-

rát a Hromkla kolostorban működő **Toros Roslin** neve fémjelzi. Miniatúráiban a hagyományos ikonográfiát spontán, a való életből vett benyomásokkal vegyíti. Ennek eredményeként kompozíciója oldottabb, figuráinak arányai harmonikusabbak és elegánsabbak. Ez a természetességre való törekvés jeleneteinek térbeli elrendezésére is vonatkozik. Alkotásai, bár megtartották ünnepélyességüket, realiztikusabbak voltak elődjeinél vagy akár kortársainál. Elénk színezéssel, kézzel, arannyal, egy kevéske vörössel került pergaménre a jelenet. Toros Roslin művészete a csendes örömteliséget könnyed melankóliával ötvözte. Krisztus alakja emberi lény, akiben a magasztosság gyengédséggel, a nemesség belső erővel párosul. A 13. század végére hanyatlás következett, a Roslin követők kezén bizonyos mértékig eltorzult ez az emelkedett művészet. Hol nyerssé, hol affektálttá vált. A művészi erényekkel illethető „Zsolozsmáskönyv” azonban kitűnik közülük. Lapjain merész képzelőerő közvetítésével, szervesen beépülve tűnnek fel hagyományos örmény, valamint tipikus közel- és távolkeleti motívumok, ókori művészetből kölcsönzött elemek.

A 14. század kiemelkedő kézírata a „Nyolc Mester Evangéliuma”. Legszebb darabjai a század ihletett mesterének, **Szárkisz Picaknak** kezétől származnak. Bár nem mérhető a Toros Roslin féle zseni mércéjével, mégis hozzáértő művész volt. Kelet felé orientálódott, stílusa kissé hűvös, kevesebb természetességgel. Kézíratainak vonzerejét, „népszerűségét” a díszítőjelleg, az arany bőséges használata is magyarázza. Halála egyben a kilikiai örmény kultúra végét is jelentette.

A harmadik csoport, az örmény diaszpóra kézíratai, a legnagyobb kolónián, a **Krím félszigeten** íródtak. Olasz és görög hatásról is árulkodó lapok, teljes színpalettával megfestett történelmi témájú miniatúrákat kombináltak kevés színt alkalmazó grafikus elemekkel. Arany csak helyenként villan elő. Sok gondot fordítottak a halvány színeket és a zöld árnyalatait igénylő árnyékolás technikájára. A 14. század végére az együtt élő népek stílusa hagyott nyomot a félszigetre átmenekített kilikiai hagyományokon. A nyugati mintát Itália szolgáltatta, majd 1512-ben az első nyomtatott örmény könyv úgyszintén Velencében látott napvilágot, ahol, mint tudjuk 200 évvel később a mechtaristák monostort alapítottak és élnek a mai napig.

Ezzel zárom az örmény kódexek birodalmában tett kis sétánkat. De a tárlat még folytatódik. Betekinthetünk a középkori magyar könyvkultúra, kódexfestészet legszebb lapjaiba, amelyek a nyugat-európai kultúrkörbe illeszkedve, magas művészi színvonalon jelenítik meg mestereik élményeit, elképzeléseit, ismereteit vallásról és történelemről. Kimeríthetetlen téma. Mindenki legnagyobb gyönyörűségére, immáron e remekművéké a szó.

Köszönöm a figyelmüket.

Benedek Katalin

* * *

Híres szentmiklósiak

Dr. Lukács Tamás

Sporttanár. Magyarországról települt át, s 1921-től 1940-ig tanított Gyergyószentmiklóson, miután tornatanári diplomáját Romániában elismertette. Megtanult románul és nagy erőfeszítéssel foglalkozott a tömegsporttal és minősített sporttal egyaránt (talaj- és szertorna, vívás, ökölvívás, tenisz, futball, röplabda, sí). Neki köszönhető, hogy a háború után bordásfal, nyújtó, bak, láda került a tornaterembe. Ezzel hozzájárult a szertorna későbbi fellendüléséhez, s általában a sport megkedveltetéséhez városunkban.

* * *

Jönnek a törökök...

...még hozzá Európa felé. Sajtóbeszámolókat szerint ezzel a diadalmas címmel jelent meg néhány hete az egyik rangos török lap. Persze, szó sincs törökvésről, hanem - csatlakozásról.

Augusztus elején ugyanis egy hajnalig tartó, hosszú vitanap után fogadta el az ankarai parlament azokat a törvénymódosításokat, amelyek nélkül hiába áhítozik Törökország az Európai Unióba. El kell törölni a halálbüntetést, engedélyezni kell a kurd nyelvű rádió- és tévéadásokat, valamint a nemzetiségi oktatást, és biztosítani kell, hogy az örmény, a zsidó és a görög-katolikus vallási kisebbségek ugyanúgy egyházi tulajdonnal bírassanak, mint a többség.

Ez pedig igen súlyos vitát váltott ki a Tisztelt (Török) Házban.

Magyarországi ésszel akár azt is mondhatnánk, hogy „de hiszen ez természetes, ezeket a jogokat biztosítani kell”!